

(absolutnie nie w jakiegokolwiek „kontrze” wobec angielskiego), ale o swoisty efekt synergii, o zachęcanie do poszerzającej horyzonty intelektualne i niwelującej negatywne stereotypy nauki różnych języków obcych – i to nie tylko w szkolnych oddziałach o profilach humanistycznych, ale także w grupach o profilu ścisłym, technicznym czy przyrodniczym – oraz wśród najmłodszych uczniów, którym warto od najmłodszych lat przekazywać postawę racjonalno-krytycznej otwartości na otaczające fenomeny i ciekawości świata bazującej na aktualnym stanie wiedzy, nieskażonej traumami poprzednich pokoleń.

5.2. Propozycje modułów tematycznych do scenariuszy „lekcji kulturoznawczych” (w zależności od grupy wiekowej uczniów)¹²⁷

I. Najmłodsi uczniowie – przedszkole, początkowe klasy szkoły podstawowej (konieczna selekcja i modyfikacje zadań w zależności od wieku dzieci, przede wszystkim w kontekście umiejętności czytania).

1. Pytania otwarte (plenum) „Czy któreś z dzieci było w jakimś kraju niemieckojęzycznym?”, „Co zapamiętało/co się podobało?”; w przypadku większej ilości wypowiedzi uczniów opcjonalnie praca w mniejszych grupach i ew. wspólne podsumowanie (plenum).
2. Praca z mapą polityczną Europy.
 - 2.1. plenum: próba wspólnego nazwania państw sąsiadujących z Polską, na prezentowanej mapie nazwy państw początkowo zasłonięte i odkrywane w miarę postępów grupy
 - propozycja zadania (w parach lub grupach): przyporządkowanie przygotowanych wcześniej flag do państwa, dodatkowo zaznaczenie odpowiednimi flagami innych krajów niemieckojęzycznych i pokazanie bliskości geograficznej Niemiec oraz Austrii, Szwajcarii i Liechtensteinu.
 - 2.2. Prezentacja fotografii ukazujących zróżnicowanie geograficzne krajów niemieckojęzycznych – np. Alpy, dolina Renu, Mozeli, Jezioro Bodeńskie, winnice, gejzery w parku Eifel, Harz, Szwajcaria Saksońska, Pustać Lüneburska, Spreewald, plaże nad Morzem Północnym i Bałtyckim, Morze Wattowe, kredowe skały na wyspie Rugia, Dunaj, dolina Lauterbrunnen
 - propozycje zadania: praca w grupach – połączenie charakterystycznych nazw – opcjonalnie w wersji dwujęzycznej (np. Alpy

¹²⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017..., s. 48.

- Alpen, wyspa Rugia – Insel Rügen, Jezioro Bodeńskie – Bodensee, Ren – Rhein, Dunaj – Donau) – z fotografią.
- 2.3. Prezentacja fotografii ukazujących zabytki krajów niemieckojęzycznych, np. zamki/pałace Neuschwanstein, Hohenzollern, Marksburg, Wartburg, Schönbrunn, katedra w Kolonii, Akwizgranie, Wiedniu, Ulm, Frauenkirche w Lipsku, kościół klepkowy Gustawa Adolfa w Goslar, Brama Brandenburska, Reichstag, opera w Bayreuth, opera w Dreźnie, opera w Wiedniu, Elbphilharmonie w Hamburgu, Pinakoteka w Monachium, muzeum techniki w Monachium, muzea starożytności w Berlinie, Zwinger w Dreźnie, domy z muru pruskiego/stare miasto w Tybindze, Marburgu, Quedlinburgu, Heidelbergu, Rothenburgu, Grazu, Salzburgu, Zurychu, Lucernie, rzymskie zabytki Trewiru (pałac Konstantyna, Porta Nigra), nowoczesna architektura – Plac Poczdamski w Berlinie, Waldspirale w Darmstadt, Hundertwasserhaus w Wiedniu, Autostadt Wolfsburg, kolej podwieszana w Wuppertalu
- propozycje zadania: wspólne głosowanie na kilka (np. trzy) najbardziej/najbardziej charakterystyczne obiekty i odpowiednie umieszczenie ich fotografii na mapie.
3. W nawiązaniu do budynków oper/filharmonii – kraje niemieckojęzyczne jako ojczyzna wielu znakomitych kompozytorów.
- wspólne wysłuchanie i próba identyfikacji fragmentu/fragmentów najbardziej znanych utworów najsłynniejszych kompozytorów z krajów niemieckojęzycznych (np. Bacha, Mozarta, Beethovena, Straussa)
 - prezentacja wideo finału Koncertu Noworocznego Filharmoników Wiedeńskich – „Marsza Radetzky’ego”
 - „Oda do radości” – finał IX Symfonii Beethovena – hymn Unii Europejskiej
 - dla kontrastu do muzyki poważnej – jodlowanie jako fenomen charakterystyczny dla obszaru alpejskiego – wspólne wysłuchanie dowolnego utworu lub jego fragmentu; alternatywą lub kolejną możliwością kolęda „Cicha noc” (na początku w wersji oryginalnej – niemieckojęzycznej – jako zagadka muzyczna dla grupy).
4. Prezentacja fotografii ukazujących kulturę życia codziennego (elementy potencjalnie znane uczniom, ale niekoniecznie identyfikowane z niemieckojęzycznym obszarem kulturowym)
- słodycze (Milka, Lindt, Haribo, Alnatura, Rittersport, Mozart-Kugeln, tort Sachera); propozycja zadania: rozmowa na temat ulubionych smaków
 - samochody (Mercedes-Benz, BMW, Volkswagen, Audi, Porsche); propozycja zadania (w parach lub grupach): odpowiednie

- przyporządkowanie przygotowanych wcześniej kilku nazw samochodów, ew. logo marki do fotografii pojazdów
- rowery – ukazanie popularności rowerów w Niemczech jako ekologicznego środka transportu, przykładowe zdjęcia np. z Münster, Oldenburga
 - müsli – prawdopodobny wynalazek szwajcarskiego lekarza Maximiliana Birchera-Bennera.
5. Nazwa miasta „Münster” i „müsli” jako przykład kilku różnic pomiędzy alfabetem polskim i niemieckim, pokazanie znaków ü, ö, ä – wspomnienie braku np. ą, ę, ś, ć w języku niemieckim
 - propozycja zadania (plenum): wspólna wymowa głosek ü, ö, ä.
 6. Poznanie podstawowych form powitania/pożegnania – guten Morgen, guten Tag, auf Wiedersehen, Tschüß – i niuansy ich stosowania,
 - proste ćwiczenia praktyczne podsumowujące moduł – odpowiednie reakcje grupy na wejście/wyjście nauczyciela/dziecka do/z klasy.
 7. Ukazanie kontaktów polsko-niemieckich na przykładzie Roberta Lewandowskiego
 - propozycja zadania (plenum): próba wymienienia drużyn piłkarskich z Niemiec, połączenie Bayernu Monachium z kapitanem reprezentacji Polski (opcjonalnie pokazanie fragmentu meczu Bundesligi, najlepiej bramki strzelonej przez R. Lewandowskiego), na zakończenie modułu prezentacja dowolnego fragmentu wywiadu z R. Lewandowskim po niemiecku.
 8. Prezentacja fotografii i krótkie omówienie (ewentualnie zachęcenie do odwiedzenia) kilku ciekawych turystycznie obiektów blisko granicy z Polską, np. Parku Mużakowskiego (Bad Muskau–Łęknica), Budziszyna (zabytki, musztarda), rezerwatu biosfery UNESCO Spreewald, barokowego klasztoru Neuzelle, aquaparku Tropical Island, Żytawskiej Kolejki Wąskotorowej, Miśni (porcelana), miasta granicznego Zgorzelec–Görlitz.

Uwaga końcowa – ze względu na opisane wcześniej uwarunkowania historyczne nauczyciel musi być przygotowanym na pytanie o wojnę/Hitlera. Wydaje się, że najważniejszą odpowiedzią będzie ukazanie dystansu czasowego oraz przedstawienie szerszego, zbalansowanego kontekstu historii sąsiedztwa polsko-niemieckiego, np. faktu małżeństw pierwszych władców Polski (np. Mieszka I, Bolesława Chrobrego, Mieszka II, Bolesława Krzywoustego) z dynastii Piastów z córkami możnych z terenów dzisiejszych Niemiec, obecnej gry piłkarzy polskich w Niemczech, współpracy w ramach UE i NATO itp.

II. Uczniowie starszych klas szkoły podstawowej, szkoły średniej¹²⁸ oraz studenci.

W tych grupach wiekowych można z powodzeniem przeprowadzić większość modułów z młodszej grupy – oczywiście odpowiednio zmodyfikowanych pod kątem umiejętności i wiedzy nastolatków. Wskazane jest sformułowanie poleceń w kierunku samodzielnej pracy uczniów w parach/małych grupach polegającej na wyszukiwaniu i selekcji informacji (konieczny dostęp do Internetu lub literatury szczegółowej), przygotowaniu krótkiej prezentacji – streszczenia efektów poszukiwań. Ciekawym urozmaiceniem może być tworzenie zagadek, quizów dla pozostałych uczestników zajęć.

W razie wystąpienia zagadnienia „twardości/ostrości” języka niemieckiego (omawianego we wprowadzeniu) moduł lingwistyczny – oprócz dekonstrukcji pojęcia „twardości/ostrości” – można poszerzyć o krótki szkic ukazujący lingwistyczne aspekty sąsiedztwa Polski z niemieckojęzycznym obszarem kulturowym¹²⁹, w którym wyróżnić można kilka dość wyraźnych fal zapożyczeń z różnych dialektów niemieckich do polszczyzny: 1) piastowskie początki (słownictwo związane z chrystianizacją, dworem władcy, handlem i wojskowością), 2) okres lokacji miast i licznej migracji z niemieckojęzycznego obszaru kulturowego na tereny Polski w XII–XIV wieku (słownictwo związane z nowymi rozwiązaniami administracyjnymi w wymiarze miasta i wsi, rzemiosłem, nowymi technologiami w rolnictwie), 3) okres industrializacji pokrywający się częściowo z okresem zaborów Rzeczypospolitej przez niemieckojęzyczne monarchie Habsburgów i Hohenzollernów (słownictwo związane z rozwojem przemysłowym, słownictwo związane z administracją państw zaborczych i procesami modernizacji społeczno-politycznej na przestrzeni XIX wieku, słownictwo związane za służbą Polaków w armiach Państw Centralnych podczas

¹²⁸ Ważność aspektów kulturoznawczych w dydaktyce obok cytowanej wcześniej podstawy programowej dla szkół podstawowych podkreślona jest także w najnowszej *Podstawie programowej przedmiotu język obcy nowożytny III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum w części: Treści nauczania zarówno w zakresie podstawowym, jak i rozszerzonym: „IX. Uczeń posiada: 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego; 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową. [...] XIV. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami)”; https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/podstawa_programowa/jezyk-obcy-nowozytny.pdf, s. 19, 20, 25, 34, 35 [dostęp: 27.05.2022]. Analogiczne sformułowania odnaleźć można także w podstawie programowej dla szkół branżowych; https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/podstawa_programowa/jezyk-obcy-nowozytny.pdf, s. 57 [dostęp: 27.05.2022].*

¹²⁹ Karszniewicz-Mazur A., *Zapożyczenia leksykalne za źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie, „Germanica Wratislaviensia” LIX, Wrocław 1988.*

I wojny światowej), 4) okres II wojny światowej (słownictwo związane z tym wydarzeniem – utrwalane m.in. w powojennych dziełach – literackich, filmowych i in. – o tematyce wojenno-okupacyjnej).

Innym aspektem związanym z budowaniem motywacji do nauki języka niemieckiego są dane statystyczne ukazujące w obiektywny sposób przydatności języka niemieckiego. W starszych grupach nauczyciel posłużyć się może cytowanymi już wcześniej licznymi mapami, tabelami i wykresami dostępnymi w Internecie.

Moduł muzyczny (punkt 3 z powyższej listy proponowanych modułów dla najmłodszej grupy wiekowej) można rozszerzyć o muzykę współczesną, potencjalnie bliższą starszym/dorosłym uczniom. Warto przy tym zwrócić uwagę na dość częsty fakt nieidentyfikowania danego wykonawcy z niemieckojęzycznym obszarem kulturowym (jeśli tworzy także w języku angielskim lub ma angielską nazwę). Przykładowi twórcy różnych generacji reprezentujący szeroki wachlarz gatunków muzycznych to: Boney M, Modern Talking, Nina Hagen, Sarah Connor, Nena, Falco, Kraftwerk, Die Ärzte, Herbert Grönemeyer, Die Prinzen, Bushido, Tokio Hotel, Scooter, Alphaville, Scorpions, Helloween, Accept, Rammstein, Oomph!, Die Toten Hosen, Kreator, Sodom, Powerwolf, Samael, Ad Infinitum;

- propozycja zadania: quiz muzyczny z podziałem grupy na rywalizujące ze sobą drużyny, nauczyciel prezentuje określoną liczbę fragmentów utworów muzycznych – zadaniem drużyn jest podanie ich wykonawcy lub/i tytułu; odpowiedzi w dowolnej formie – np. kart odpowiedzi podsumowywanych na koniec quizu lub zgłaszania się wg zasady „kto pierwszy, ten lepszy”
- opcjonalnie na koniec modułu wspólne wysłuchanie (fragmentu/fragmentów) i próba identyfikacji innych (znanych) utworów twórców pochodzących z krajów niemieckojęzycznych.

W prezentacji fotografii ukazujących kulturę życia codziennego (punkt 4 z powyższej listy proponowanych modułów dla najmłodszej grupy wiekowej) – zalecane jest rozszerzenie lub zamiana fenomenów z bardziej interesujących dla młodszych dzieci na inne, potencjalnie ciekawsze dla starszych uczniów, na przykład:

- zegarki – szwajcarska specjalność (Patek Philippe, Rolex, Blancpain, Audemars Piguet, Vacheron Constantin, Jaeger-LeCoultre)
- kawa i kawiarnie: od Wiednia na (prawie) cały świat; Jerzy Kulczycki – założyciel jednej z pierwszych kawiarni *Hof zur Blauen Flasche*.

W module ukazującym stosunki pomiędzy Polską a krajami niemieckojęzycznymi wskazane jest odpowiednie dla danej grupy wiekowej poszerzenie kontekstu historycznego, rozszerzenie wymiarów współczesnych relacji politycznych – między innymi w ramach wspólnego członkostwa w NATO (od

1999 roku) i Unii Europejskiej¹³⁰ (od 2004 roku), gospodarczych, kulturowych i społecznych oraz wspomnienie częściej instrumentalizacji tematyki niemieckiej w polskim dyskursie publicznym. Wdzięcznym tematem mogą być liczne partnerstwa miast, wsi czy regionów – nauczyciel może wykorzystać ewentualne osobiste doświadczenia uczniów związane z ww. partnerstwami lub zaprezentować krótkie informacje dotyczące kontaktów partnerskich z podmiotami z krajów niemieckojęzycznych.

Ważnym elementem jest sprostowanie fatalnych mitów związanych z historią sąsiedztwa Polski z niemieckojęzycznym obszarem kulturowym¹³¹ i nie chodzi tu, bynajmniej, o traktowany czasami jako preludium stosunków polsko-niemieckich mit o Wandzie¹³², ale o informacje pojawiające się w podręcznikach do nauczania historii. Chrzest Mieszka I – zwany chrztem Polski – nie był wynikiem strachu przed agresywną chrystianizacją ze strony niemieckiego sąsiada¹³³ – ale efektem kilku powiązanych ze sobą aspektów takich jak wzmocnienie władzy księcia i jego potomków, otwarcie możliwości zawierania nowych sojuszy, jeszcze większą intensyfikację polityki podbojów sąsiednich terytoriów czy rozwój kulturowy i cywilizacyjny w oparciu o wzorce zachodnioeuropejskie – łacińskie. Sam Mieszko nazywany był przyjacielem,

¹³⁰ Szwajcaria nie jest formalnie ani państwem członkowskim UE, ani członkiem NATO – niemniej kraje członkowskie obu organizacji są jej bardzo ważnymi partnerami w wielu dziedzinach.

¹³¹ Krasuski J., *Póki świat światem...*; <https://www.tygodnikprzeglad.pl/poki-swiat-swiatem/> [dostęp: 29.05.2022], Romanowski A., *Polska, ojczyzna Niemców. Nauczyli nas pisać i czytać. Ofiarowali łacinę i chrześcijaństwo*; <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,27178163,polska-ojczyzna-niemcow-nauczyli-nas-pisac-i-czytac.html#s=BoxOplmg6> [dostęp: 27.05.2022], Pleszczyński A., Zientara E., *Chrzest Mieszka I*; <http://muzhp.pl/pl/e/1139/chrzest-polski> [dostęp: 29.05.2022].

¹³² W micie rzekoma Wanda, rzekomo córka rzekomego króla Kraka, staje przed trudnymi wyborami w związku z rzekomą ofertą matrymonialną „Niemca”. Wszystko dzieje się ma w bliżej nieokreślonym momencie historii, najprawdopodobniej długo przed rządami Mieszka I, a więc w czasach, kiedy absolutnie nie może być mowy o Niemcach i Niemcach. Ponadto – abstrahując od nieumocowanego w żadnym ze znanych współcześnie źródeł kontekstu polityczno-społecznego legendy – zorganizowanie zbrojnej wyprawy mającej na celu podbój terenów odległych o setki, a może i ponad 1000 kilometrów (tyle wynosi w prostej linii odległość Krakowa od Magdeburga, Norymbergi, Kolonii, Akwizgranu i innych miast ottońskiego Cesarstwa Rzymskiego występujących w źródłach z czasów pierwszych Piastów) przy ówczesnym poziomie środków transportu, sieci dróg i przy uwzględnieniu przemieszczania się przez liczne terytoria niekoniecznie przyjaźnie nastawionych tubylców wydaje się od strony logistycznej niewykonalne. Ciekawie o sposobach odczytywania legendy o Wandzie pisze P. Sniadała w tekście: *Kim jest Wanda, co Niemca nie chciała? Próba reinterpretacji mitu o Wandzie zawartego w Kronice Polskiej Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem*, „Napis” 2011, XVII, s. 227–235; https://rcin.org.pl/ibl/Content/53905/PDF/WA248_65632_P-I-2795_sniadala-kim.pdf [dostęp: 25.05.2022].

¹³³ Około roku 966 państwo Piastów sąsiedowało na zachodzie z organizmami państwowymi pogańskich plemion Słowian połabskich, ottońskie Cesarstwo Rzymskie nie może być utożsamiane z państwem Niemcy.

a jego następcę – Bolesław Chrobry – bratem i współpracownikiem cesarza. Większość władców z dynastii Piastów miała żony wywodzące się z terenów współczesnych Niemiec, stamtąd pochodziła także większość pierwszych „polskich” biskupów oraz setki tysięcy osadników, którzy od końca XII wieku zapraszani byli przez książąt śląskich, wielkopolskich, małopolskich czy mazowieckich w celu zasiedlenia i modernizacji rzadko zaludnionych obszarów. Wyolbrzymiane nieliczne konflikty bardzo często przedstawiane były/są w sposób instrumentalny i manipulacyjny – na przykład w atlasie historycznym dla szkoły podstawowej z lat 80. XX wieku w opisie mapy dotyczącej XI wieku stosuje się formy „najazd cesarza Henryka II na Polskę” (wymowa zdecydowanie agresywna) i „wyprawy Bolesława Chrobrego na Łużyce i do Kijowa” (mniejszy ładunek emocjonalny)¹³⁴. Dodać należy, że wspomniany konflikt spowodowany był najprawdopodobniej wyprawą wojenną Chrobrego w okolice Magdeburga w okresie interregnum po śmierci Ottona III. Inny przykład dotyczy Bolesława Krzywoustego, postrzeganego często wyłącznie poprzez antyniemiecki pryzmat wojny obronnej przeciwko Henrykowi V z 1109 roku (i najprawdopodobniej fikcyjnej bitwy na Psim Polu¹³⁵). Tymczasem konflikt ten spowodowany był sporami dynastycznymi Bolesława ze starszym bratem – Zbigniewem (a także najprawdopodobniej wcześniejszym militarnym zaangażowaniem Krzywoustego po stronie króla Węgier przeciwko Czechom), a kolejne lata jego rządów przynoszą liczne przykłady politycznej, dynastycznej, militarnej i chrystianizacyjnej współpracy z niemieckojęzycznymi sąsiadami. Kolejnym przykładem mitu jest obarczanie polskich monarchów pochodzących z saksońskiego rodu Wettynów odpowiedzialnością za rozbiory Polski – bez uwzględniania specyficznych, anachronicznych warunków politycznych ówczesnej Rzeczypospolitej i z pominięciem licznych mniej lub bardziej udanych prób modernizacyjnych z tego okresu.

Przy tematyce historycznej nauczyciel może także spróbować w przystępny, adekwatny do wieku uczniów sposób wytłumaczyć przyczyny dojścia Hitlera do władzy, na przykład odejście od zasad demokracji w Niemczech, niebezpieczeństwo populizmu i manipulacje podczas kampanii wyborczych oraz pokazać, że przed dojściem do władzy 30 stycznia 1933 roku NSDAP nigdy nie zdobyła większości głosów – maksymalnie było to 37,4% w lipcu

¹³⁴ *Nasza ojczyzna. Atlas historyczny dla klasy IV*, Wrocław 1983, s. 3.

¹³⁵ Współczesny Bolesławowi Krzywoustemu Gall Anonim w opisie wojny z 1109 r. obszernie relacjonuje obronę Głogowa, wspomniane przez kronikarza zdawkowo wydarzenia z okolic Wrocławia nie wskazują natomiast na to, aby miała tam miejsce jakokolwiek wielka bitwa. Istniejący mit jest najprawdopodobniej efektem fantazji autorów późniejszych źródeł.

1932 roku¹³⁶, a w III Rzeszy istniała liczna, choć rozproszona opozycja anty-hitlerowska¹³⁷.

Innym – zdecydowanie ciekawszym dla starszych grup uczniów – aspektem związanym ze stosunkami pomiędzy Polską a krajami niemieckojęzycznymi są wspomniane już zagadnienia związane ze współpracą gospodarczą czy rynkiem pracy. Dostępne w Internecie i stale aktualizowane dane stanowią tu bardzo dobrą bazę materiałową do ciekawych i pozytywnie motywujących prezentacji.

Ważnym aspektem jest podkreślanie złożoności i wielowymiarowości niemieckojęzycznego obszaru kulturowego: to nie tylko największy podmiot – Niemcy, ale także Austria, Szwajcaria, Liechtenstein i niemieckojęzyczne mniejszości etniczne w różnych państwach europejskich.

¹³⁶ <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/275954/umfrage/ergebnisse-der-reichstagswahlen-in-der-weimarer-republik-1919-1933/> [dostęp: 27.05.2022].

¹³⁷ Miodek M., *Krzyżowa – miejsce pamięci i dialogu o oporze wobec totalitaryzmów* [w:] Skonieczny T. (red.), *(Nie)obecne dziedzictwo. Rozważania o kręgu z Krzyżowej*, Wrocław 2017, s. 45–58.